

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการของ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนภาวนาภิรมย์พิทยาสรรพ์ จังหวัดสุพรรณบุรี
The Development of Morality and Ethicality to Enhance the Desirable
Characteristics of secondary education in Pawanapimonpittaya School
Suphanburi Province

ชวน ภาวังกุล* ชีระพร आयुวัฒน์* สุริยา รูปหมอก* พณกฤษ บุญพบ* สุตจิต หมั่นตะคุ*
Chuan Parungkul* Theeraporn Ayuwat* Surlya Roopmok* Phanagrit Boonpob* Sudjit Montaki*
มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง*
Muban Chom Bueng Rajabhat University*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนภาวนาภิรมย์พิทยาสรรพ์ และเพื่อศึกษาความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้วิจัย ครู จำนวน 18 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 510 คน ผู้ปกครองนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 510 คน ปีการศึกษา 2562 พบว่า

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการของนักเรียนโรงเรียนภาวนาภิรมย์พิทยาสรรพ์ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์อยู่ในระดับดีขึ้นไป ร้อยละ 97.76 และความพึงพอใจครูที่ปรึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนภาวนาภิรมย์พิทยาสรรพ์ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ .38 และความพึงพอใจของผู้ปกครองชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนภาวนาภิรมย์พิทยาสรรพ์ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.63 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ .45

คำสำคัญ : การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ

Abstract

The purpose of this research were 1) to develop the morality and the ethicality in order to enhance the desirable characteristics of secondary education in Pawanapimonpittaya School Suphanburi Province 2) to study the satisfaction toward the activities emphasizing the morality and ethicality in order to enhance the desirable characteristics in 8 aspects. In this researcher, there were a researcher, 18 teachers, 510 student secondary education and, 510 student in secondary education guardians in academic year 2019.

The results revealed that the average score about the desirable characteristics of secondary education by using behavior observation form as an assessment tool were in good level as 97.76 respectively. Moreover, the average score about the teachers' satisfaction toward the activity emphasizing the morality and the ethicality for secondary education were in excellent level as 4.75 (SD.=0.38) respectively. In addition, the average score about the guardians'

satisfaction toward the project emphasizing the morality and the ethicality for secondary education were in excellent level as 4.63 (SD.=0.45) respectively.

Keywords : The Moral and Ethical Development, The Desirable Characteristics.

บทนำ

การพัฒนาประเทศให้บังเกิดความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาอารยประเทศนั้น ปัจจัยที่ถือว่าสำคัญมากคือ ทรัพยากรมนุษย์ และกระบวนการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ ที่สำคัญที่สุด คือการศึกษา เพราะการศึกษาเป็นการสร้างองค์ความรู้ แบบยั่งยืน ประเทศชาติจะพัฒนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ไม่ได้เลยถ้าหากประชาชนในประเทศขาดการพัฒนาทางการศึกษา การศึกษามุ่งพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของบุคคล ให้มีสุขภาพดีทั้งทางกายและทางใจ มุ่งพัฒนาครอบครัวให้มีความรักและอบอุ่น มุ่งสร้างกำลังความเข้มแข็งของชุมชน ให้ร่วมผนึก กำลังกัน เป็นกำลังคนที่เป็นปึกแผ่น พึ่งตนเองได้อย่างต่อเนื่อง การศึกษาที่จะเสริมสร้าง ความมั่นคง และก้าวหน้า ให้แก่ประเทศนั้นจะต้องเป็นการศึกษาที่มีความรู้คู่คุณธรรม ทั้งนี้ เพราะในปัจจุบันกระแสของวัตถุนิยม ได้เข้ามาครอบงำวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของคนไทย การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เริ่มเปลี่ยนแปลงไป เกิดการแก่งแย่งแข่งขันกัน ส่งผล ให้คนในสังคมไทยเห็นแก่ตัว คุณธรรม จริยธรรม เสื่อมทรามลงอย่างน่าวิตก นับว่าเป็น อันตรายอย่างยิ่ง ซึ่งตามความเป็นจริง ในโลกแห่งการแข่งขันกันทางปัญญา เพื่อความอยู่ รอดในสังคมโลกนั้น จำเป็นต้องสร้างเด็กและเยาวชนให้มีความเข้มแข็งทางด้าน สติปัญญา ความสามารถและคุณธรรม จริยธรรม ประเทศชาติจึงจะสามารถอยู่รอดและมี ความสงบสุขได้ (วีระพงศ์ ถิ่นแสนดี, 2550, หน้า 1-2)

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคมประเทศชาติ ให้ทัดเทียมกับประเทศอื่น การที่สังคมประเทศชาติจะพัฒนาให้ทัดเทียมกับประเทศอื่นได้นั้น เบื้องต้นต้องพัฒนาประชากรในประเทศให้มีความรู้ความสามารถเสียก่อน เพื่อเพิ่มทักษะและศักยภาพในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขภายใต้พัฒนาการสมัยใหม่ที่มีการเจริญและเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน โดยการสร้างบรรทัดฐานหรือความเท่าเทียมกันให้เกิดขึ้นในสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพและมีความสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมไทยกำลังเรียกร้องต้องการและคาดหวังมาโดยตลอด ภายใต้ของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน พบว่า ส่วนหนึ่งเกิดจากการไม่ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น หรือการเลื่อมล้ำทางความคิด ที่ต้องการชมคนอื่นให้อยู่ภายใต้อำนาจของตนเองหรือกลุ่มคณะ แม้ว่าบางครั้งจะขัดแย้งกับหลักนิติธรรม หรือหลักคุณธรรมจริยธรรมก็ตาม การกระทำหรือทัศนคติดังกล่าว อาจส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนได้ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ด้วยเหตุนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่นักเรียนจะต้องได้รับการแนะนำจากผู้ใหญ่ หรืออธิบายถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นในสังคม โดยการปลูกฝังเรื่องคุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจัง เพื่อความน่าอยู่ของสังคม ในศตวรรษที่ 21 อย่างมีคุณภาพ การศึกษาในประเทศไทยนับตั้งแต่อดีตตราบจนถึงปัจจุบัน มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาตลอด ไม่ว่าจะเป็นด้านหลักสูตร ด้านทักษะ ด้านคุณธรรมจริยธรรม การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงลักษณะดังกล่าว เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการที่ต้องการพัฒนาประชาชนคนไทยให้มีความรู้ความสามารถ เพื่อความเป็นอยู่ที่มั่นคงและดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ภายใต้ความเจริญก้าวหน้าของสังคมปัจจุบัน การนำเอาหลักไตรสิกขามาเป็นกรอบของการศึกษา เพื่อต้องการพัฒนานักเรียนให้มีคุณธรรมและจริยธรรม เมื่อ

นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นพื้นฐานแล้ว ก็จะเป็นพลังขับเคลื่อนสังคม และประเทศชาติสู่การพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน (พระอนุสรณ์ กิตติวโน โณ และคณะ, 2562, หน้า 365-366)

คุณธรรมจริยธรรมนับเป็นกลไกของสังคมที่ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานของ ความประพฤติ เป็นสิ่งที่กำหนดว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติและจะต้องปลูกฝัง ให้กับคนในสังคม เพราะหากคนในสังคมเป็นคนดีแล้ว สังคมก็จะมีความสุขแต่ ถ้าคนในสังคมไม่ดีก็就会有ความวุ่นวายเดือดร้อน ฉะนั้นแล้วคุณธรรมจริยธรรมจึง เปรียบเสมือนเครื่องมือที่ช่วยในการเตือนสติการกระทำของมนุษย์ให้มีการรูปแบบ การดำเนินชีวิตเป็นไปทิศทางที่ถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต โดยสังคมใดมีผู้ที่มีคุณธรรม อยู่เป็นจำนวนมาก สังคมนั้นย่อมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สำหรับประเทศไทยถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีความเจริญทางด้านวัตถุอย่างรวดเร็ว แต่เกิดความเสื่อมทางด้านจิตใจ ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมของคนใน สังคมที่กำหนดคุณค่าของวัตถุ เกินจริง ให้คนพยายามตอบสนองความต้องการทางด้านวัตถุอย่างไม่มีที่สิ้นสุดการที่จะพัฒนาประเทศให้บังเกิดความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาชาติอารยประเทศได้นั้นปัจจัยที่ถือว่าสำคัญมากคือการที่มนุษย์เป็นบุคคลที่มีคุณธรรมจริยธรรมโดยสมบูรณ์และกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญที่สุด คือการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้กับคนในประเทศเพื่อที่จะเป็นเกราะป้องกันในการเป็นสังคมที่มี ความเจริญทางด้านจิตใจที่ดีได้ คุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต การที่จะให้คนในสังคมมีคุณลักษณะคุณธรรม จริยธรรม อันจะส่งผลให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้นั้น ควรมี การส่งเสริมและปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่วัยเยาว์วัยที่เข้ารับ การศึกษา ทั้งนี้คุณธรรมจริยธรรมเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เป็น และควร ส่งเสริมให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียน ครู ผู้ปกครองและสังคม ต้องการให้ มีขึ้นในตัวของผู้เรียนซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สังคมชมชอบและให้การสนับสนุน เพราะเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามคุณธรรมจริยธรรมจะประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบหลายอย่างเข้าด้วยกัน ดังนั้นคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของทุกคน เป็นสิ่งจำเป็นในสังคม ความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าจะบังเกิดขึ้นเมื่อคนใน สังคมมีคุณธรรมจริยธรรม นโยบายสังคมของรัฐบาลมุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมเข้มแข็ง ให้คนในชาติอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์ บนพื้นฐานของคุณธรรม ในส่วนของภาคการศึกษาได้กำหนดไว้ว่า จะเร่งรัดปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรม นำความรู้พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยง ความร่วมมือของสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา คุณธรรม จริยธรรมจึงมีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทยที่ต้องการทั้งคนดีและคนเก่ง (พรพิทักษ์ เข็มบาสัตย์ และวรรณพล พิมพะสาสิทธิ์, 2562, หน้า 63) ก่อนหน้านี้ นลินทิพย์ พรหมสังข์ (2558, หน้า 37) พบว่าการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมในโรงเรียนไม่มีใครได้ผลด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ อาทิเช่น วิชาศีลธรรมมีคะแนนน้อย นักเรียนไม่สนใจและไม่เอาใจใส่ในวิชานี้เท่าที่วิชาอื่น ๆ ซึ่งมีคะแนนมากครูส่วนใหญ่ก็ไม่อยากสอนวิชาศีลธรรมเพราะสอนยาก หาอุปกรณ์ ลำบากและไม่ได้ดึงดูดความสนใจเท่าครูที่สอนวิชาอื่น เช่น คณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์หรือ ภาษาต่างประเทศ มีหน้าซ้ำผู้ที่จำใจต้องสอน เพราะหาคนสอนไม่ได้หรือแม้แต่การรับ อาสาสอนเพราะมีใจรักในวิชานี้อยู่บ้างก็ยังถูกมองว่าเป็นคนหัวโบราณ คร่ำครึอีก ทำให้ เกิดความท้อถอยและยิ่งนักเรียนมักจะเห็นว่าวิชานี้ไม่สำคัญ ไม่สนใจเรียน ก็ยิ่งทำให้ไม่มี ใครอยากสอน ผลที่ตามมาคือความขาดแคลนครูสอนศีลธรรม และยังมีมากขึ้น หากวิชา ศีลธรรมหายไปจากหลักสูตร ทั้งระดับประถมและมัธยมแล้ว ยังทำให้น่าเป็นห่วงอนาคต ของเด็กไทยและปัญหาของสังคมไทย เทคนิคการสอนที่ได้ผลยั่งยืนนั้น ครูหรือผู้สอนต้องไม่สำคัญผิดคิดว่าตนเองเป็น พระเอก - นางเอก เหมือนอย่างแต่ก่อน แต่เปลี่ยนเป็นครูผู้เตรียมสถานการณ์วางแผน กิจกรรมร่วมกับศิษย์ชี้แนะแนวทางทำตัวอย่างให้เห็น และเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนแสดงเอง ค้นคว้าหาความรู้เอง

ได้มีนักการศึกษาให้ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรมไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้ คุณธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นคุณความ ดีงาม สภาพประกอบเกื้อกูล สิ่งที่คุณคณยอมรับว่า เป็นสิ่งที่ดีงาม ส่วนจริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม (อุดมรัตน์ สงวนศิริธรรม และสมใจ ศิริกมล, 2558, หน้า 48) จากความหมายของคุณธรรม จริยธรรมที่กล่าวมา ข้างต้นมีความหมายใกล้เคียงและสัมพันธ์กันกับ คำว่า ค่านิยม โดย ค่านิยม หมายถึง วิสัยสามารถ ของสิ่งที่เชื่อว่าสนองความปรารถนาของมนุษย์ได้ หรือคุณสมบัติของสิ่งใดก็ตาม ซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็น ประโยชน์ที่น่าสนใจแก่บุคคลหรือกลุ่ม “คุณค่า” หรือ “ค่านิยม” ให้หมายถึงสิ่งที่บุคคลยึดถือเป็น เครื่องช่วยตัดสินใจและกำหนดการกระทำ ของตนเอง (เกตุวดี สมบูรณ์ทวี, 2561, หน้า 150) สอดคล้องกับพุทธรักษ์ ปรานนอก (2560: หน้า 276) กล่าวว่า คุณธรรมเน้นที่สภาพ ลักษณะ หรือคุณสมบัติที่ แสดงออกถึงความดีงาม ส่วนจริยธรรม มีความ หมายถึง เน้นความประพฤติหรือการปฏิบัติที่ดีงาม เป็นที่ยอมรับของสังคม สำหรับศีลธรรมนั้น เป็น เรื่องของความดีความชอบธรรม ความถูกต้อง

คำว่า คุณธรรม จริยธรรม สองคำนี้เป็นคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกันในด้านคุณงามความดี กล่าวคือ จริยธรรม คือความประพฤติที่ถูกต้องดีงามทั้งกายและวาจา สมควรที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ตนเองและคนในสังคมรอบข้างมีความสุข สงบ เยือกเย็น จริยธรรมเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยที่ดี โดยกระทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย ผู้มีความประพฤติดีงามอย่างแท้จริงจะต้องเป็นผู้มีความรู้สึกในด้านที่อยู่ตลอดเวลา คือ มี “คุณธรรม” อยู่ในจิตใจหรืออาจกล่าวได้ว่า “จริยธรรม” เป็นเรื่องของการประพฤติปฏิบัติเป็นพฤติกรรมภายนอก ส่วน คุณธรรม เป็นสภาพคุณงามความดีภายในจิตใจ ซึ่งทั้งสองส่วนต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน พฤติกรรมของคนที่แสดงออกมาทั้งทางกายและวาจานั้น ย่อมเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์และเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจและสติปัญญา การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลจึงต้องพัฒนาทั้ง 3 ด้านควบคู่กันไป คือ การพัฒนาด้านสติปัญญา ด้านจิตใจ และด้านพฤติกรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555, หน้า 60)

จากข้อความที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พอสรุปได้ว่าการพัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมเป็นความสามารถของบุคคลในการดำเนินชีวิต ให้อยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วย ความ เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของคนที่มิต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสังคม ซึ่งการพัฒนาทางจริยธรรมของบุคคลจะทำให้เกิดความสุข และความสุขเจริญทั้งทางวัตถุ และ จิตใจ ในสังคมและโลกส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งโลก ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และโลกก็ประสบกับ ปัญหาใหม่ ๆ ซึ่งในอดีตไม่เคยเกิดขึ้นและปัญหาบาง ปัญหาที่มีความซับซ้อน และการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ในทุกด้านส่งผลให้บุคคลที่ไม่สามารถจัดการกับการ เปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ต้องเผชิญกับความ ยุ่งยาก ของอาชีพบางอาชีพ ดังนั้นถ้าหากบุคคลากรที่ไม่ สามารถปรับตัว กับการเปลี่ยนแปลงก็จะต้องหลุดจากรอบนอกอาชีพที่จำเป็นต้องรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพที่ต้องอาศัยการเรียนรู้ ปรับตัว รับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วโดยเฉพาะทางด้าน วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และเทคโนโลยีการสื่อสาร ดังนั้นบุคคลที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่21 จึงควรต้องมี ทักษะวิชาชีพ และวิชาชีพที่สามารถยืนอย่างมีศักดิ์ศรี ในเวทีสากล

คุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคน ปัญหาของสังคมไทยที่ประสบพบเห็นอยู่ทุกวันนี้เกิดจาก “คน” ปัญหาเริ่มต้นที่ “คน” และมีผลกระทบถึง “คน “ การแก้ปัญหาสังคมไทยจึงต้องแก้ด้วย “การพัฒนาคน” เพื่อให้คนมีปัญญา มีความรู้มีคุณธรรมและมีทักษะในการแก้ปัญหาชีวิต ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าเราจะพัฒนาคนอย่างไรเพื่อให้คนมีชีวิตที่ดีงามสามารถใช้ความรู้และแก้ปัญหาได้ สร้างสรรค์ได้ ปฏิบัติต่อเทคโนโลยีอย่างถูกต้อง อยู่ในระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้ บริโภคผลผลิตด้วยปัญญา รู้อะไรดี อะไรชั่ว มีทัศนคติทางจริยธรรมที่เหมาะสม ฯลฯ ทั้งหมดนี้เป็นคุณสมบัติของคนที่มีคุณธรรม การจัดการศึกษาคงต้องยึดหลักสำคัญคือ

“ให้ความรู้คู่คุณธรรม “ สังคมไทยจึงจะมีสมาชิกของสังคมที่เป็นทั้งคนเก่งและคนดี สังคมนั้น ๆ ก็จะพบแต่ความสุข สงบ ร่มเย็น สังคมได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ชีวิตของทุกคนก็จะมีแต่ความสุข ความสบาย เป็นชีวิตที่มีค่ามีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนิเวศน์ คำรัตน์ (2552, หน้า 82) สรุปได้ว่า ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ประกอบด้วย ครู ผู้ปกครอง คณะกรรมการ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา และชุมชน โดยมีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นคุณธรรม จริยธรรม การกำหนดแผนการดำเนินงาน การจัดทำตัวชี้วัดคุณธรรม จริยธรรม และมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งกระบวนการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมส่งผลให้เด็กมีพัฒนาการ ทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม สติปัญญา และคุณธรรมจริยธรรม นอกจากนี้ประทีน ตั้งใจ, 2555, หน้า13) ได้กล่าวถึงกระบวนการปลูกฝังพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้แก่บุคคลเป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้น สถานศึกษาสามารถทำได้ 5 ประการ คือ 1) จัดสิ่งเร้าให้ผู้เรียนได้รับรู้และเกิดความสนใจในเรื่องที่ต้องการปลูกฝัง 2) จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ช่วยให้ได้รับการตอบสนองจนเกิดความพึงพอใจ 3) ช่วยให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของเรื่องนั้น โดยการให้เขาได้เห็นประโยชน์หรือเกิดความพึงพอใจในค่านิยมนั้น 4) ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสดำเนินการนำเรื่องนั้นไปใช้ในระบบชีวิต 5) ช่วยให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติตนตามค่านิยมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจนกระทั่งปฏิบัติได้เป็นลักษณะนิสัย และยังสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะของดวงเดือน พันธุมนาวิน (2556 หน้า 27 -28) ที่กล่าวว่า การพัฒนาคนให้เป็นคนเก่งและคนดี จะต้องพัฒนาคุณธรรมทั้ง 8 ประการ ในลักษณะของพื้นฐาน 3 ประการ ในส่วนของรากและพัฒนาจิตใจทั้ง 5 ประการที่ลำต้น และพฤติกรรมของคนดี และคนเก่ง ซึ่งเป็นผลไม่บนต้น หากบุคคลมีพื้นฐานทางจิตใจเป็นปกติ ได้รับประสบการณ์ทางสังคมที่เหมาะสม บุคคลนั้นก็จะสามารถพัฒนาโดยธรรมชาติ ดังนั้นควรพัฒนาการฝึกให้กระทำพฤติกรรมที่ดีงาม จนติดเป็นนิสัยตั้งแต่วัยเยาว์โดยเฉพาะในสถาบันการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยผ่านทางการให้ความรู้ อบรมฝึกฝนด้านวิชาการและวิชาชีพ จนสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นจากประสบการณ์และสภาพความเป็นจริงของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลเพื่อเติมเต็มความสมบูรณ์ให้กับสังคมและสร้างสรรค์อารยธรรมความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ดังใจความสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวถึงการศึกษาไว้ว่า “การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนางานองค์ความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของบุคคล สังคมและบ้านเมืองใดให้การศึกษาที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วน ล้วนพอเหมาะกันทุกๆ ด้าน สังคมและบ้านเมืองนั้นก็จะมีความเจริญรุ่งเรืองซึ่งสามารถธำรงรักษาความเจริญมั่นคงของประเทศชาติไว้ และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้โดยตลอด(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2552: 87)

นอกจากนี้ ฤทธิพล ไชยบุรี (2562, หน้า 171) พบว่า การที่มนุษย์จะมีชีวิตโดยอยู่ ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีความเกี่ยวข้องกันและกัน มีความสัมพันธ์กันในหมู่มวลสมาชิมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมด้วยการมี คุณธรรม จริยธรรมต่อกัน ด้วยเหตุที่มนุษย์มีระยะเวลายาวนานในการเป็นเด็กและไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในระยะเริ่มต้นของชีวิต ทำให้มนุษย์จำเป็นต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน สร้างแบบแผนความสัมพันธ์กันเป็นครอบครัว เป็นเพื่อน บ้าน และมีความสัมพันธ์กับคนในสังคมอื่นๆ ต้องคิดค้นวิธีการในการควบคุมธรรมชาติ เพื่อมาใช้ตอบสนองความต้องการ ทำให้ชีวิตดำเนินไปอย่างมีความสุข สร้างอาชีพเพื่อการดำรงชีวิต จึงมีการแบ่งงานและความร่วมมือจากบุคคล อื่น ให้งานบรรลุผลสำเร็จผ่านการเรียนรู้

ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นปัญหาต่าง ๆ ตั้งแต่รับราชการครูจนเกษียณอายุราชการในตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนและปัจจุบันได้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนประเภท

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จึงมีความตั้งใจและมุ่งมั่นในการที่จะปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน ครูและบุคลากรทางการศึกษา รวมถึงผู้ปกครองนักเรียน ให้สมกับที่เป็นโรงเรียนเอกชนของวัดในพระพุทธศาสนา จึงมุ่งเน้นที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของ โรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อศึกษาและปรับปรุงไปแนวทางที่ดีขึ้นและแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด ตรงประเด็น และถูกต้อง งานวิจัยนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอแนวคิดและมุมมองเกี่ยวกับยุทธศาสตร์และการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ผ่านกระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของสถาบันทางการศึกษา อันจะเป็นหนทางไปสู่การพัฒนาสภาพจิตใจ ให้มีความเข้มแข็ง โดยใช้สติปัญญาพิจารณาถึงเหตุผลอย่างรอบคอบ อันจะเป็นประโยชน์ต่อวิถีการดำเนินชีวิตของนักเรียน รวมถึงสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยผ่านกระบวนการศึกษาแบบพุทธบูรณาการการศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมศักยภาพและความเจริญงอกงามของเด็กและเยาวชน จึงได้จัดทำวิจัยฉบับนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของครูที่ปรึกษาและผู้ปกครองของนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

มีวิธีการวิจัยดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย

เชิงปริมาณ

1. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นปีการศึกษา 2562 โรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา จำนวน 510 คน
2. ผู้ปกครองนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นปีการศึกษา 2562 โรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา จำนวน 510 คน
3. ครูที่ปรึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นปีการศึกษา 2562 โรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา จำนวน 18 คน

เชิงคุณภาพ

1. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นตอนปีการศึกษา 2562 โรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา มีการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ มากขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 80
2. ผู้ปกครองนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นปีการศึกษา 2562 โรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา มีความพึงพอใจต่อการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ร้อยละ 100
3. ครูที่ปรึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นปีการศึกษา 2562 โรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา มีความพึงพอใจในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ร้อยละ 100

วิธีการพัฒนา

กระบวนการในการดำเนินงานรูปแบบวงจรคุณภาพ PDCA 4 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 P (Plan) : ชั้่นวางแผน

1.ประชุมคณะครู คณะกรรมการบริหารโรงเรียน เพื่อพิจารณาแนวทางพัฒนาปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมเพื่อหล่อหลอมปลูกฝังพฤติกรรมของนักเรียนที่เข้าเรียนใหม่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นทุกคนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ดี

2.วิเคราะห์สภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการในการพัฒนาและปลูกฝังให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมในการเสริมสร้างให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ดีโดยผ่านการจัดการกิจกรรมเชิงบูรณาการที่หลากหลายโดยผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ การสอน และกิจกรรมลูกเสือ เป็นหลัก

3. ร่วมกันกำหนดแนวทางในการพัฒนาและจัดกิจกรรมโดยจัดโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนภวนาภิณธ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี

4. ทำแผนโครงการกิจกรรมและปฏิทินการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติตามแผน (D)

1.ประชุมคณะกรรมการทำงานผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเพื่อให้เกิดความตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนภวนาภิณธ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี โดยกระตุ้นให้ทุกภาคส่วนร่วมกันขับเคลื่อนให้เป็นไปตามแผนงานโครงการกิจกรรมและปฏิทินที่ได้กำหนดไว้

2.ดำเนินการตามแผนงานโครงการกิจกรรมที่ได้โดยเน้นกระบวนการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมส่งเสริมสนับสนุนให้ครูและนักเรียนแลกเปลี่ยนความรู้ ร่วมดำเนินการ ร่วมกันตัดสินใจและมีการแบ่งปันกัน และกัน (Shared) โดยมียุทธศาสตร์ในการพัฒนา คือ 1.ใช้กระบวนการพัฒนาโดยใช้วงจรคุณภาพของเดมมิง (PDCA) 2. จัดการเรียนการสอนและกิจกรรมที่เน้นการสร้างองค์ความรู้ให้กับนักเรียน 3 ใช้หลักการการมีส่วนร่วมจากนักเรียน ครู ผู้ปกครองและชุมชนโดยกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ดังกล่าว 5 กลยุทธ์ ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 1 ฝึกปฏิบัติให้เป็นกิจวัตร กลยุทธ์ที่ 2 สอดแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอน กลยุทธ์ที่ 3 สร้างสถานการณ์และบทบาทสมมุติ กลยุทธ์ที่ 4 ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมเชิดชูและยกย่องคนดี กลยุทธ์ที่ 5 ความร่วมมือระหว่างครู ผู้ปกครอง และชุมชน เป็นหลักในการพัฒนาแบ่งเป็นระยะ 3 ระยะ

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบ (Check)

1. โรงเรียนแต่งตั้งคณะกรรมการประกอบด้วย รองผู้อำนวยการโรงเรียนฝ่ายวิชาการและฝ่ายกิจการนักเรียน หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่ม หัวหน้างานกิจกรรม ครูที่ปรึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และตัวแทนคณะกรรมการบริหารโรงเรียน ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการพัฒนาคุณธรรมเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนภวนาภิณธ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี

ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงและพัฒนา (Act)

1.จัดทำสรุปและรายงานผลการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนภวนาภิณธ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรีให้คณะกรรมการบริหารโรงเรียนรับทราบเพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางการปรับปรุงพัฒนาต่อไป

2.จัดทำเอกสารรายงานผลการดำเนินงานพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนภวนาภิณธ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี เผยแพร่ให้ผู้เกี่ยวข้องทราบต่อไป

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการวิจัย 2 ชนิด

1.แบบสอบถามความพึงพอใจของครูที่ปรึกษาและผู้ปกครองของนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี

2.แบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียนด้านคุณธรรมจริยธรรมโดยครูที่ปรึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 1 ระยะแรก ศึกษาสภาพพฤติกรรมด้านคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ของนักเรียนในโรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมวัดระดับด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนและการสนทนากลุ่มย่อยร่วมกันของคณะครู ผู้ปกครอง และนักเรียน

ระยะที่ 2 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ตามยุทธศาสตร์ 5 กลยุทธ์ ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 1 ฝึกปฏิบัติให้เป็นกิจวัตร กลยุทธ์ที่ 2 สอดแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอน กลยุทธ์ที่ 3 สร้างสถานการณ์และบทบาทสมมติ กลยุทธ์ที่ 4 ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมเชิดชูและยกย่องคนดี กลยุทธ์ที่ 5 ความร่วมมือระหว่างครู ผู้ปกครอง และชุมชน กำหนดกิจกรรมให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจำนวน 16 กิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมแกนนำน้อยนำ ศาสตร์พระราชายุทธศาสตร์การเรียนรู้ การเรียนการสอน กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม รักการอ่าน แทรกในกิจกรรมการเรียนการสอน แทรกในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน(ลูกเสือ-เนตรนารี) พระสอนธรรม ค่ายธรรมะ กิจกรรมนั่งสมาธิทุกเช้าหลังกิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมเปิดบ้านคุณธรรม กิจกรรมกีฬาต้านยาเสพติดฯ กิจกรรมจิตอาสา สอบธรรมศึกษา กิจกรรมเยาวชนต้นแบบ ภาคีเครือข่ายผู้ปกครอง กิจกรรมระบบดูแลช่วยเหลือ กิจกรรมครูDare ร่วมกับสถานีตำรวจ และได้กำหนดวงรอบในการพัฒนาเป็น 2 วงรอบผลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ของนักเรียนในโรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี

ระยะที่ 3 เก็บรวบรวมข้อมูลระดับพฤติกรรมด้านคุณธรรม จริยธรรม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 จากครูที่ปรึกษาโดยการทำแบบสังเกตพฤติกรรม การพัฒนาจากการดำเนินการพัฒนาตามกลยุทธ์ที่ได้วางไว้และกิจกรรมทั้ง 16 กิจกรรม และศึกษาความพึงพอใจหลังการเข้าร่วมกิจกรรมของครูที่ปรึกษาและผู้ปกครองนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ค่าเฉลี่ย (Arithmetic mean) คำนวณจากสูตร (บุญชม ศรีสะอาด, 2556 : 103)
2. ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) คำนวณจากสูตร (บุญชม ศรีสะอาด, 2556 : 103)

ผลการวิจัย

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี สรุปได้ดังนี้ สภาพก่อนดำเนินการ พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนภวนาภิรมย์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า พฤติกรรมโดยรวมของนักเรียนจากการ

ประเมินพฤติกรรม อยู่ในระดับปานกลาง จากการสอบถาม การสัมภาษณ์คณะครู ผู้ปกครองนักเรียน ตัวแทนนักเรียนในโรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี เกี่ยวกับเรื่องคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน นักเรียนมีปัญหาที่ไม่พึงประสงค์ในด้านต่าง ๆ คือ มาโรงเรียนสาย หนีโรงเรียนหลบเรียน ไม่สนใจเรียน การลักขโมย การมีพฤติกรรมซู้สาว การเล่นเกมพนัน การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา การใช้สารเสพติด การทะเลาะวิวาท เป็นต้น จากสภาพปัจจุบันดังกล่าวผู้วิจัยวางแผนเพื่อพัฒนานักเรียนโดยนำยุทธศาสตร์ในการพัฒนามาใช้ คือ 1) ใช้กระบวนการพัฒนาโดยใช้วงจรคุณภาพของเดมมิ่ง (PDCA) 2) จัดการเรียนการสอนและกิจกรรมที่เน้นการสร้างองค์ความรู้ให้กับนักเรียน 3) ใช้หลักการการมีส่วนร่วมจากนักเรียน ครู ผู้ปกครองและชุมชนโดยกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ดังกล่าว 5 กลยุทธ์ ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 1 ฝึกปฏิบัติให้เป็นกิจวัตร กลยุทธ์ที่ 2 สอดแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอน กลยุทธ์ที่ 3 สร้างสถานการณ์และบทบาทสมมุติ กลยุทธ์ที่ 4 ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมเชิดชูและยกย่องคนดี กลยุทธ์ที่ 5 ความร่วมมือระหว่างครู ผู้ปกครอง และชุมชน กำหนดกิจกรรมให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจำนวน 16 กิจกรรม ประกอบด้วย ประกอบด้วย กิจกรรมแกนนำน้อมนำศาสตร์พระราชา กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม รักการอ่าน แทรกในกิจกรรมการเรียนฯ แทรกในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน พระสอนธรรม คำยอธรรมะ กิจกรรมนั่งสมาธิทุกเช้าหลังกิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมเปิดบ้านคุณธรรม กิจกรรมกีฬาต้านยาเสพติดฯ กิจกรรมจิตอาสา สอบธรรมศึกษา กิจกรรมเยาวชนต้นแบบ ภาควิชาช่วยผู้ปกครอง กิจกรรมระบอบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ครู Dare เป็นต้น และได้กำหนดวงรอบในการพัฒนาเป็น 2 วงรอบผลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ของนักเรียนในโรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี โดยใช้ทั้ง 5 กลยุทธ์ทำให้นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีความเลื่อมใสศรัทธาในการปฏิบัติจริง ทำให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจนเป็นนิสัย นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาขั้นเบื้องต้นคือ ปฏิบัติในหลักศีลธรรมอันดีงาม มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี มีความรักความหวงแหนต้องการสืบสานและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิถีประชาชนไทย ไม่มีการขโมยของแสดงถึงความซื่อสัตย์สุจริต พุดจาสุภาพมากขึ้น มีจิตอาสาช่วยเหลือส่วนรวม รู้จักการประหยัดอดออม ตามโครงการธนาคารโรงเรียน แสดงว่ากลยุทธ์ทั้ง 5 ที่คณะกรรมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการของโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นมานั้นประสบผลสำเร็จ สังเกตได้จากระดับพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 โดยภายหลังการพัฒนา ในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ของนักเรียนในโรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมมีคุณลักษณะอยู่ในระดับดีขึ้น คิดเป็นร้อยละ 97.76

ความพึงพอใจของครูที่ปรึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี ที่มีต่อการจัดกิจกรรมโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด กล่าวคือ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ .38 และความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี ที่มีต่อการจัดกิจกรรมโครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในการเสริมสร้างคุณลักษณะ อันพึงประสงค์ของนักเรียน มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.63 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ .45 แสดงให้เห็นว่าครูที่ปรึกษา และผู้ปกครองนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีความพึงพอใจในการจัดโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยในการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้กับนักเรียน

ข้อค้นพบ

ในการศึกษาระยะแรก โดยการศึกษาสภาพพฤติกรรมด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี โดยใช้แบบทดสอบวัดระดับพฤติกรรมนักเรียนและการสนทนากลุ่มย่อยร่วมกันของคณะครู ผู้ปกครอง และนักเรียน พบว่า ระดับพฤติกรรม นักเรียนด้านคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 ในโรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี โดยการใช้แบบสำรวจระดับพฤติกรรมจากคณะครู ผู้ปกครอง นักเรียน อยู่ในระดับปานกลาง จากตัวนักเรียนอยู่ในระดับมากที่สุด จากการสังเกต การสอบถาม เพื่อระดมความคิดเห็นจากคณะครู ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนนักเรียน พบว่าพฤติกรรมที่แสดงออกของนักเรียนในโรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี เรื่องคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้ง 8 ประการ มีข้อค้นพบดังนี้ นักเรียนส่วนมากไม่เข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดให้ปฏิบัติตามระเบียบที่ทางโรงเรียนกำหนด เช่น มาโรงเรียนสาย ไม่เข้าเรียน ทั้งขยะไม่เป็นที่ ไม่เข้าแถวเวลาซื้ออาหารที่โรงอาหาร ไม่ตั้งใจเรียน ไม่สนใจเรียน ไม่กลัวมีผลการเรียนติดศูนย์ หรือติด ร ขาดความมีน้ำใจ ไม่เสียสละ ไม่มีความอดทน มีพฤติกรรม ด้านชู้สาว ไม่มีสัมมาคารวะต่อคุณครู หรือผู้อาวุโส ขาดภาวะผู้นำ สู้บู้หรี หนีกลับบ้านก่อนโรงเรียนเลิก มีพฤติกรรมชู้สาว เล่นการพนัน การดื่มสุรา ใช้สารเสพติด การทะเลาะวิวาท เป็นต้น

ระยะที่ 2 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 หลังจากที่ได้สภาพปัจจุบันระดับพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยและคณะครู ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนคณะกรรมการบริหารโรงเรียน ตัวแทนนักเรียนร่วมกันวางแผนเพื่อพัฒนานักเรียนโดยมียุทธศาสตร์ในการพัฒนา คือ

1. การใช้กระบวนการพัฒนาโดยใช้วงจรคุณภาพของเดมมิง (PDCA)
2. จัดการเรียนและกิจกรรมที่เน้นการสร้างองค์ความรู้
3. ใช้หลักการมีส่วนร่วม รวมกันจากนักเรียนครู ผู้ปกครองและชุมชนได้กำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ ดังกล่าวไว้ 5 กลยุทธ์ ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 1 ฝึกปฏิบัติเป็นชีวิตประจำวัน กลยุทธ์ที่ 2 สอดแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอน กลยุทธ์ที่ 3 สร้างสถานการณ์และบทบาทสมมุติ กลยุทธ์ที่ 4 ส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม กลยุทธ์ที่ 5 ความร่วมมือระหว่างครู ผู้ปกครองและชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมให้แก่นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจำนวน 16 กิจกรรม ประกอบด้วย ประกอบด้วย กิจกรรมแกนนำน้อมนำศาสตร์พระราชา กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม รักการอ่าน แทรกในกิจกรรมการเรียนรู้ แทรกในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน พระสอนธรรม ค่ายธรรมะ กิจกรรมนั่งสมาธิทุกเช้าหลังกิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมเปิดบ้านคุณธรรม กิจกรรมกีฬาต้านยาเสพติดฯ กิจกรรมจิตอาสา สอบธรรมศึกษา กิจกรรมเยาวชนต้นแบบ ภาควิชาช่วยผู้ปกครอง กิจกรรมระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และกิจกรรมครู Dare โดยแบ่งรอบวงในการพัฒนาออกเป็น 2 รอบ

ระยะที่ 3 สำรวจระดับพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551การพัฒนาจากการดำเนินการพัฒนาตามกลยุทธ์ที่ได้วางไว้ และกิจกรรมทั้ง 16 กิจกรรม ส่งผลให้ระดับพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ของนักเรียนในโรงเรียนภวนาภิรักษ์พิทยา จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากระดับปานกลางเป็นระดับมากที่สุด พฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรมด้านอื่น ๆ ก็ดีขึ้นเป็นที่พอใจของครูและผู้ปกครอง

สรุปได้ว่า คุณธรรมจริยธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่ถูกต้องดีงามของบุคคลทางจิตใจ และความประพฤติ ดังกล่าวนี้นี้ ภาครัฐมีนโยบายเห็นสมควรให้ปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ได้แก่ ขยัน คือ ความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ อดทนไม่ท้อถอย เมื่อพบอุปสรรค มีความพยายามกล้าเผชิญอุปสรรค รักรงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง, ประหยัด คือ การรู้จักเก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ ผู้ที่ดำเนินชีวิตเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ รู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของ ตนเองอยู่เสมอ, ซื่อสัตย์ คือ ประพฤติตรง ไม่เอินเอียง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มีความจริงใจ ปลอดจากความ รู้สึกลำเอียงหรืออคติ ไม่คดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบต่อตนและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง, มีวินัย คือ การยึดมั่นในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับ และข้อปฏิบัติ มีทั้งวินัยในตนเองและวินัยต่อสังคม ปฏิบัติตนในขอบเขตกฎระเบียบของสถานศึกษาด้วยความตั้งใจและตั้งใจ, สุภาพ คือ เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม มีกิริยามารยาทที่ดีงาม มีสัมมาคารวะ วางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย, สะอาด คือ ปราศจากความมัวหมอง ทั้งกายใจ และสภาพแวดล้อม ความผ่องใส เป็นที่เจริญตา ทำให้ เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น, สามัคคี คือ ความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดอง กัน ร่วมใจกัน ปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ เกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท และมีน้ำใจ คือ ความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเอง แต่เห็นอกเห็นใจ เห็น คุณค่าในเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้ออาทร เอาใจใส่ให้ความสนใจในความต้องการ ความจำเป็น ความทุกข์ สุขของผู้อื่น และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนซึ่งเป็นเยาวชนนั้นนับเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ดังงานวิจัยของเจ้อจันท์ จงสถิตอยู่ และคณะ (2555, หน้า ๗-๘) พบว่าคุณธรรมจริยธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญ ๆ ที่ประเทศส่วนใหญ่มีไม่ว่าจะเป็น ประเทศที่กำลังพัฒนาหรือประเทศที่พัฒนาแล้ว เพื่อเป็นฐานในการอยู่ร่วมกันใน สังคมอย่างสันติ นอกจากนี้ผลการศึกษาพบว่า สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว และสถาบันศาสนา ตลอดจนปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศ นับเป็นรากฐานสำคัญของคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมโดยสถาบันเหล่านี้ ล้วนนับเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบของสังคม ให้มีแนวทางประพฤติปฏิบัติที่ดี ตามกรอบของสังคมทั้งนี้ข้อมูลจากการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องและใช้เวลา และให้เชื่อมโยง กับวิถีชีวิต รัฐที่เข้ามามีบทบาทดำเนินการสนับสนุนด้วยรูปแบบต่าง ๆ จะเป็น ผลดีต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี สำหรับแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของในสังคมไทยที่ถือว่า เป็นการแก้ไขปัญหาสังคมได้ในระยะยาวคือ “การปลูกฝังจิตสำนึก” ให้คนใน สังคมได้มีกรอบการปฏิบัติตนไปในแนวทางที่ดี โดยการปลูกฝังจิตสำนึกนับว่าเป็น การปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีความสำนึกมีความตระหนักรู้ในเรื่องคุณธรรม จริยธรรมสำหรับสังคมไทยการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดี คือ การปลูกฝังใน สถาบันการศึกษาโดยสามารถทำได้โดยการจัดทำหลักสูตรการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับ โดยตรง มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนในเรื่องของคุณธรรมจริยธรรม โดยเฉพาะมีการวางแผนการสอนที่เริ่มต้นจากอายุ และมีการจัดทำหลักสูตรการสอนที่เป็น รูปธรรม การปลูกฝังในสถาบันครอบครัว เป็นการสร้างแบบอย่างความประพฤติที่ดีจากครอบครัว ผ่านการอบรมเลี้ยงดู การปลูกฝังการสร้างจิตสำนึก การยอมรับ ความแตกต่างของเด็กให้เริ่มตั้งแต่วัยเยาว์ และการปลูกฝังโดยการใช้ธรรมะช่วยใน การขัดเกลาจิตใจโดยการใช้หลักศาสนาธรรมถึงหลักการศึกษามาเป็น ตัวขับเคลื่อนเป็นฐานสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กการใช้ ธรรมะเป็นทางออกในการแก้ไขปัญหาจึงทำให้เกิดแนวคิดในการจัดทำหลักสูตร การเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กเยาวชน ให้พึงประพฤติปฏิบัติตนให้ อยู่ในครรลองครอง

ธรรมและนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นรากฐานสำคัญในการปฏิบัติงาน รวมถึงการใช้ชีวิต ซึ่งหากมีการประพฤติปฏิบัติเช่นนี้ได้ ถือว่าเป็นแนวทางที่ดีที่จะช่วยให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความสงบสุขและมีความเจริญทั้งด้านจิตใจของคนในสังคมเป็นอย่างมาก และจากการวิเคราะห์สังเคราะห์ของ พรพิทักษ์ เข็มบา สัตย์ และวรรณพล พิมพะสาตี (2562, หน้า 63)พบว่า 1) การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมใน สังคมไทยและในต่างประเทศ มีวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจำแนกได้เป็น 2 ประเด็น คือ การปลูกฝังในหลักสูตรการศึกษา และการปลูกฝังโดยสถาบันครอบครัว 2) แนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับสังคมไทยมีแนวทางที่สามารถนำมา ปรับใช้ 3 แนวทาง คือ การปลูกฝังในหลักสูตรสถาบันการศึกษา การปลูกฝังใน สถาบันทางสังคม และการใช้หลักศาสนาในการช่วยขัดเกลาคุณธรรมจริยธรรม 3) รูปแบบสำหรับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย ได้แก่ การปฏิรูปหลักสูตร การศึกษา การร่วมมือกันโดยการปลูกฝังในสถาบันครอบครัว การส่งเสริมด้านการปฏิบัติและการเป็นแบบอย่างที่ดี และการมีส่วนร่วมขององค์กรภาครัฐและเอกชน ในการกำหนดแนวในการศึกษา

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของเด็กและเยาวชนไทย เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาเด็กและเยาวชนไทย ให้เป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข เป็นพลเมืองที่ดีของสังคมไทยและสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ตามบริบทของสถานศึกษาแต่ละแห่งทั้งของรัฐและเอกชน
2. ควรศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ กับนักเรียนในช่วงชั้นอื่นต่อไปและควรเปรียบเทียบระหว่างสถานศึกษาแต่ละขนาดหรือสถานศึกษาแต่ละประเภท
3. การพัฒนาเด็ก และนักเรียนในเรื่องของคุณธรรมจริยธรรมถือว่าเป็นสิ่งที่ สำคัญยิ่ง ควรที่จะศึกษากระบวนการหรือวิธีการที่จะนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตร คุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้เกิดการได้ปฏิบัติ จนเกิดความเคยชินเป็นนิสัยต่อไป

บรรณานุกรม

- เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และคณะ. (2555). การสังเคราะห์งานวิจัยคุณลักษณะและ กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศต่างๆ. กรุงเทพฯ: พริกหวาน.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2556). ครูกับการเสริมสร้างจริยธรรมแก่นักเรียน: คำถาม และ คำตอบ. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นิเวศน์ คำรัตน์. (2552) การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดประสบการณ์พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์:นครสวรรค์.
- นลินทิพย์ พรหมสังข์. (2558). รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนประถมศึกษาให้เติบโตเป็นคนดีของสังคมไทย. วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ ปีที่ 28 ฉบับที่ 1(เมษายน – กันยายน) 2558 : 31
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2555). ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพฯ : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

- ประทีน ตั้งใจ. (2555). การดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อรองรับ การประเมินภายนอก รอบที่สาม ของ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่. การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญา สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. (2552). คำพ่อสอน : ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพมหานคร.
- พรพิทักษ์ เข็มบาสัตย์ และวรรณพล พิมพ์สาส์. (2562) แนวทางการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย. วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2563) : 66-67.
- พระอนุสรณ์ กิตติวณโณ และคณะ. (2562). ยุทธศาสตร์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนตามหลักไตรสิกขา. วารสารธรรมวิทย์. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม, 2562) : 365-366.
- ฤทธิพล ไชยบุรี. (2562). การดำรงตนในสังคมด้วยคุณธรรม จริยธรรม. วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2562): 171
- วีระพงศ์ ถิ่นแสนดี. (2550). การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนสิงห์สะอาด อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
- อุดมรัตน์ สงวนศิริธรรม และสมใจ ศิริะกมล. (2558). พฤติกรรมจริยธรรมของพยาบาลวิชาชีพ. เชียงใหม่: สยามพิมพ์นานาชาติ.
- เกตุวดี สมบูรณ์ทวี. (2561). อิทธิพลด้านค่านิยมส่งผลต่อการรับรู้คุณค่าตราสินค้าผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ของกลุ่ม GEN Y ในเขตพญาไท. วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University. ฉบับ ภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 11(2): 1503.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย เล่ม 1. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- พุทธรักษ์ ปรานนอก. (2560). การสอนศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาของ ประเทศไทย. วารสาร มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์, 34(3): 276.